

Kaivos hajoamistilassa

Sillbölen kaivoksen 1855–1856 kriisiaika Anders Ferdinand Thoreldin kirjeissä

Historian kandi- ja maisteriohjelma
Kandidaatintutkielma

Laatija:
Noora Virtanen

Ohjaaja:
Vanhempi yliopistonlehtori Mirkka Lappalainen

3.4.2026
Helsinki

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Historian kandi- ja maisteriohjelma

Opintosuunta: Historia, suomenkielinen

Tekijä:Noora Virtanen

Työn nimi:Kaivos hajoamistilassa -Sillbölen kaivoksen 1855–1856 kriisiaika Anders Ferdinand Thoreldin kirjeissä

Työn laji:Kandidaatintutkielma

Kuukausi ja vuosi: 4/2026

Sivumäärä: 27

Avainsanat: Sillbölen rautamalmikaivos, A. F. Thoreld, Lars Nordling, L. M. Björkenheim, P. E. Falck, A. Appelgren, 1850-luvun kaivostyö, kaivosmiehet

Ohjaaja: Vanhempi yliopistonlehtori Mirkka Lappalainen

Säilytyspaikka: Helsingin yliopisto

Tiivistelmä: Tämä tutkielma käsittelee Sillbölen rautamalmikaivoksen vuosien 1855–1856 ongelmallista aikakautta, jolloin kaivosvouti Lars Nordling ja kaivosmiehet uhkasivat lähteä pois kaivokselta. Kaivosyhtiö päätyi lopulta vuokraamaan kaivoksen 1856 Nordlingille. Tutkielmassa pyritään selvittämään tilanteen kriisiytymisen ja kaivoksen vuokraamisen syyt sekä analysoimaan vuokrauksen toimivuutta ongelmien ratkaisumallina. Kaivoksen ongelmia ja vuokrausta on tutkielmassa tarkasteltu Sillbölen kaivosyhtiön asiamiehen A. F. Thoreldin kaivosyhtiön omistajille L. M. Björkenheimille ja P. E. Falckille sekä kolmannen omistajan edustajalle A. Appelgrenille lähettämien kirjeiden kautta. Tutkielman perusteella Sillbölen kaivoksen kriisiaikaan vaikuttivat kaivoksen kassaongelmat, ehtyvät malmimäärät, veden kertyminen kaivoksiin sekä liian vähäinen hevosten ja lehmien määrä kaivoksella. Myös henkilökemialla oli oma osuutensa tapahtumissa. Kaivosvouti Lars Nordlingin toiminta kaivoksella jakoi mielipiteitä ja kaivoksen omistajat olivat kenties jo menettäneet kiinnostuksen panostaa kaivokseen. Kriisiajan taustalla oli mahdollisesti myös salajuoni, jonka päämäärä saattoi olla kaivoksen vuokraaminen Nordlingille. Kaivosyhtiö vuokrasi kaivoksen taloudellisista syistä ja Nordling oli ainoa vuokralaisehdokas. Vuokraaminen ei tutkielman perusteella ratkaissut kaivoksen ongelmia.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimusaihe ja tutkimuksen tausta	4
1.2	Tutkimuksen merkitys ja tutkimuskysymykset	4
1.3	Aiempien tutkijoiden tutkimustyö Suomen vuoriteollisuudesta ja Sillbölen kaivoksesta	4
1.4	Tutkimuksessa käytetyt lähteet ja tutkimuskirjallisuus	6
2	Sillbölen kaivoksen historia ja 1850-luvun kaivostyö	8
2.1	Kriisiajan sijoittuminen Sillbölen rautamalmikaivoksen historiassa	8
2.2	Kaivostyö Sillbölen rautamalmikaivoksessa 1850-luvulla	9
3	Tutkielman keskeiset henkilöt	11
3.1	Sillbölen kaivosyhtiön asiamies Anders Ferdinand Thoreld	11
3.2	Thoreldin kirjeiden vastaanottajat	11
3.3	Kaivosvouti Lars Nordling	11
3.4	Sillbölen kaivoksen työntekijät	12
4	Sillbölen kaivoksen kriisitilanne käy ilmi A. F. Thoreldille	14
5	Sillbölen kaivostyön konkreettiset ongelmat	15
5.1	Kaivoksen kassaongelmat	15
5.2	Vähenevät malmimäärät ja muut kaivostyön haasteet	16
6	Tilanteeseen vaikuttaneet henkilökemiat ja teoria salajuonesta	18
6.1	Kaivosmiesten näkökulmat A. F. Thoreldin kirjeissä	18
6.2	A. F. Thoreldin kuvaukset Lars Nordlingista	19
6.3	A. F. Thoreldin viittaukset kaivosyhtiön omistajiin	21
6.4	Mahdollinen salajuoni	24
7	Lars Nordling Sillbölen kaivoksen vuokraajana	25
8	Johtopäätökset	30
	Lähteet	31

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuksen tausta

Tämä kandidaatintutkielma käsittelee Sillbölen rautamalmikaivoksen vuosien 1855–1856 kriisiaikaa, jolloin sekä kaivostyöstä vastuussa ollut kaivosvouti Lars Nordling että kaivoksen työntekijät uhkasivat lähteä pois kaivokselta. Kaivosyhtiö päätyi lopulta vuokraamaan kaivoksen suoraan Nordlingille 1856. Pyrin tutkielmassa selvittämään tapaustutkimuksena kaivoksen kriisiajan ja vuokraamisen syyt sekä arvioimaan vuokrauksen toimivuutta kaivoksen ongelmien ratkaisumallina.

1.2 Tutkimuksen merkitys ja tutkimuskysymykset

Sillbölen rautamalmikaivoksen kriisiajasta ei ole tehty aiemmin erillistä tutkimusta. Tutkimuskirjallisuudessa kriisiaika mainitaan ”rettelöinä”.¹ Sana ”rettelö” antaa lukijalle helposti virheellisen mielikuvan nyrkein tappelevista kaivosmiehistä. Tämä tutkielma täydentää ja korjaa aiempien tutkimusten tarjoamaa vähäistä ja osin harhaanjohtavaa tietoa Sillbölen kaivoksen kriisiajasta. Tutkielma pyrkii vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Mitkä syyt aiheuttivat kriisiytymisen Sillbölen kaivoksella 1855–1856? Miksi kaivos vuokrattiin Nordlingille? Oliko kaivoksen vuokraaminen toimiva ratkaisu kaivoksen ongelmiin?

1.3 Aiempien tutkijoiden tutkimustyö Suomen vuoriteollisuudesta ja Sillbölen kaivoksesta

Suomalaisen vuoriteollisuuden historiaa on tutkittu paljon. Tutkimuksessa on kuitenkin korostunut erityisesti rautaruukkien toiminta. Kaivostyöläisten ja kaivosten historian osalta tutkimus on ollut niukempaa.

Kattavimmin sekä Suomen 1800-luvun vuoritoimea että Sillbölen kaivoksen historiaa on tutkinut historiantutkija Eevert Laine teoksissaan *Suomen vuoritoimi 1809–1884 osat I–III* (1950, 1948, 1952). Laine kirjoittaa teossarjansa kolmannessa osassa *Harkkohytit, kaivokset ja konepajat* (1952) Sillbölen kaivoksen kriisiajasta lyhyesti pureutumatta tilanteen varsinaisiin syihin: ”Mutta Nordlingin aika oli täynnä rettelöitä; kaikki kaivostyöläiset uhkasivat jättää kaivoksen, ja niin ilmoitti myös

¹ Laine 1952, 278.

Nordling jättävänsä toimensa.” Laine kertoo lisäksi, että kaivosyhtiön omistajat päätyivät pitkien neuvotteluiden jälkeen vuokraamaan kaivoksen Nordlingille.²

Ekonomi Markku Visapää käsittelee vuoden 1967 taloushistorian laudatur-tutkielmassaan *Helsingin ympäristön rautakaivokset 1744–1866* myös Sillbölen kaivosta. Visapää avaa tutkielmassaan Nordlingin kanssa tehdyn vuokrasopimuksen ehtoja, kaivoksen historiaa sekä kaivostyöläisten määrää ja työsopimusten sisältöä eri aikoina. Kaivoksen vuosien 1855–1856 kriisiajan osalta Visapää on tyytynyt ainoastaan referoimaan Eevert Laineen teosta.³

Geologian tutkimuslaitoksen julkaisussa *Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset* keskitytään Sillbölen osalta lähinnä kaivosalueen geologiaan, mutta julkaisu sisältää myös lyhyen historiaosuuden ja Vantaan kaupungin rakennusviraston karttakuvan kaivosalueesta.⁴ Arkeologit Wesa Perttola ja Tarja Knuutinen tarkastelevat Geologi-lehdessä vuonna 2009 julkaistussa vertaisarvioidussa artikkelissa Sillbölen kaivosaluetta enimmäkseen arkeologisesta näkökulmasta. Perttola ja Knuutinen analysoivat tekstissään muun muassa sitä, mitä kaivosalueen jo tuhoutuneista rakenteista voisi olla rekonstruoitavissa säilyneen kartta-aineiston perusteella.⁵

Arto Hakolan *Kaivostyön Historia* -teos vuodelta 2009 käsittelee suomalaisen kaivostyön kehitystä⁶ ja Pekka Laaksonen, Jukka Kukkonen, Ulla Piela ja Antti Rassi ovat koonneet 1982 ilmestyneessä teoksessaan *Läpi harmaan kiven - Kaivosperinnettä – Kuvia ja kuvauksia* suomalaisten kaivosmiesten muistelmia 1900-luvun kaivostyöstä.⁷

Tekla Hultin on käsitellyt Ruotsin vallan aikaista Suomen vuoritoimea etenkin raudantuotantoa painottavassa vuoden 1897 teoksessaan *Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta Ruotsin vallan aikana*.⁸ Kustaa H.J. Vilks on kirjoittanut vuonna 1994 suomalaisesta Ruotsin suurvalta-ajan rautaruukkitoiminnasta *Valtakunnan eduksi, isänmaan kunniaksi, ruukinpatruunalle hyödyksi -Suomen*

² Laine 1952, 278–279.

³ Visapää 1967, 29–85, 161–169.

⁴ Saltikoff, Laitakari, Kinnunen, Oivanen 1994, 23–29.

⁵ Perttola, Knuutinen 2009, 117–128.

⁶ Hakola 2009.

⁷ Laaksonen, Kukkonen, Piela, Rassi 1982.

⁸ Hultin 1897.

rautateollisuus suurvalta-ajalla -teoksessa ⁹ ja kuvannut ruukkityöläisten elämää vuonna 1996 ilmestyneessä *Arkielämää patriarkalisessa työyhteisössä - Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa* -kirjassa.¹⁰ Niklas Herlinin vuoden 2003 teos *Ruukin avain – 400 vuotta suomalaista metalli- ja elektroniikkateollisuutta* puolestaan esittelee suomalaista metalliteollisuutta 1600-luvulta alkaen.¹¹

1.4 Tutkimuksessa käytetyt lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Tämän tutkielman pääasiallisena arkistolähteenä olen käyttänyt Sillbölen kaivoksella työskennelleen kaivosyhtiön asiamiehen A. F. Thoreldin 1855–1857 käsinkirjoittamia ruotsinkielisiä kirjekonsepteja. Olen litteroinut ja kääntänyt suomen kielelle tätä tutkielmaa varten kaikki Thoreldin kaivosyhtiön asiamiehen ominaisuudessa edellämämainittuina vuosina kirjoittamat kirjeet, mutta tarkastelin tutkimuksessa erityisesti kaivosyhtiön omistajille/omistajan edustajalle osoitettuja kirjeitä, joista valikoin lopulta 22 kirjettä osaksi tätä tutkielmaa.

Lähdekriittiseltä kannalta tarkasteltuna Thoreldin kirjekonseptit tarjoavat ainutlaatuisen, mutta subjektiivisen näkemyksen Sillbölen kaivoksen 1855–1856 tapahtumista. Kaivosyhtiön omistajien ja omistajan edustajan sekä etenkin Lars Nordlingin ja kaivostyöläisten omasanaiset näkemykset kriisiajasta jäävät valitettavasti tutkielman osalta pitkälti tavoittamattomiin ja avaavat ovia jatkotutkimusten mahdollisuudelle. Lisäksi on otettava huomioon, että Thoreld osoitti kirjeensä häntä ylempiarvoisille kaivosyhtiön omistajille/omistajan edustajalle ja saattoi joutua sensuroimaan mielipiteitään. Thoreldin kirjekonseptit sisältyvät Kansallisarkiston kokoelmiin kuuluviin Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjoihin.¹²

Kaivoksen työntekijöihin ja Lars Nordlingiin liittyvien tietojen selvittämiseksi olen tutkinut Helsingin pitäjän seurakunnan kirkonkirjoja vuodelta 1855 sekä hyödyntänyt jo mainitsemaani Markku Visapään tutkielmaa.¹³ Kaivoksen historian

⁹ Vilkuna 1994.

¹⁰ Vilkuna 1996.

¹¹ Herlin 2003.

¹² Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat 1848-1850, 1855-1857 (1848-1857). Vuorihallituksen arkisto. KA.

¹³ I Aa:12 Kommunionbok för Helsingfors församling II 1847-1855, 501–508, Pää- ja rippikirjat.

Helsingin pitäjän seurakunnan arkisto. KA. <https://digihakemisto.net/aineisto/1198388000> ; Visapää 1967.

sekä Thoreldin kirjeiden vastaanottajia käsittelevien osien pohjana olen käyttänyt Evert Laineen Suomen vuoritoimea käsittelevää kolmiosaista kirjasarjaa, Markku Kuisman *Helsingin pitäjän historia III* -teosta sekä Geologian tutkimuslaitoksen *Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset* -julkaisua.¹⁴ Olen lisäksi täydentänyt historiaosuutta Bengt Erikssonin *Silvola-Sillböle 1500–2000 Vantaanjoen vihreä tasku* -julkaisun sekä Kaivoksela seura ry:n internet-sivujen tietojen avulla.¹⁵ A. F. Thoreldia koskevat tiedot olen koonnut Kansallisarkiston Anders Ferdinand Thoreldin kokoelman esipuheesta.¹⁶ Sillbölen kaivoksen 1850-luvun työolosuhteita olen puolestani avannut Markku Visapään tutkielman, Arto Hakolan *Kaivostyön Historia* -kirjan sekä Niklas Herlinin *Ruukin avain – 400 vuotta suomalaista metalli- ja elektroniikkateollisuutta* -teoksen kautta.¹⁷

¹⁴ Laine 1950, 1948, 1952 (Osat I-III); Kuisma 1991; Saltikoff, Laitakari, Kinnunen, Oivanen 1994.

¹⁵ Eriksson 2007; Kaivoksela-seura ry. Sillbölen (Kaivokselan) kaivokset.
<https://kaivokselaseura.com/sillbolen-kaivokselan-kaivokset/> (Viitattu 28.1.2026).

¹⁶ Esipuhe. He:3 Anders Ferdinand Thoreldin kokoelma. Vuorihallituksen arkisto. KA.

¹⁷ Hakola 2009; Herlin 2003.

2 Sillbölen kaivoksen historia ja 1850-luvun kaivostyö

2.1 Kriisiajan sijoittuminen Sillbölen rautamalmikaivoksen historiassa

Helsingin pitäjän alueeseen kuulunut Sillbölen rautakaivos oli toiminnassa vuosien 1744–1866 välisenä aikana. Kaivos oli louhintamääriensä puolesta toiminta-aikanaan yksi Suomen merkittävimmistä rautakaivoksista.¹⁸ Vuorimestari Magnus Linder löysi malmiesiintymän Sillbölen ratsutilan mailta vuonna 1744 ja ryhtyi louhituttamaan alueella malmia. Kaivos on tunnettu siksi myös nimellä Lindersberg. Työt kaivoksella jatkuivat eri ruukkien laskuun vuoteen 1770 asti, jolloin ruotsalainen halvempi tuontimalmi teki louhinnasta kannattamatonta ja työt kaivoksella loppuivat. Louhintaa jatkettiin vuonna 1785, mutta Kustaa III:n sota lopetti kaivostoiminnan vuonna 1788.¹⁹

Vuorimestari Carl Lundström valtasi kaivoksen itselleen vuonna 1823. Kaivostyötä tehtiin Lundströmin johdolla Nordenskiöldin apurahan turvin, kunnes 1825 senaatti päätti vallata kaivoksen valtiolle. Louhintatyö tuli kuitenkin valtiolle kalliiksi ja vuonna 1830 kaivos myytiin yksityisille omistajille. Vuosina 1830–1831 kaivoksen omistajien ja omistusosuuksien osalta tapahtui vaihtelua kauppojen myötä. Lopulta omistajiksi vakiintuivat Sillbölen kaivosyhtiön osakkaina A. H. Falck (3/8), John von Julin (3/8) ja kapteeni L. M. Björkenheim (2/8). Falckin kuoltua vuonna 1851, siirtyi hänen osuutensa Sillbölen kaivoksesta hänen pojilleen, joista laamanni P. E. Falck sai vuonna 1855 toteutetun omaisuudenjaon jälkeen lopulta kaiken. Myöhemmin P. E. Falck osti myös L. M. Björkenheimin osuuden kaivoksesta, jonka jälkeen Falck omisti 5/8 Sillbölen kaivoksesta ja vuonna 1853 kuolleen John von Julinin perikunta loput. Vuonna 1855 kaivoksella ilmeni kriisi ja 1856 kaivosyhtiö päättyi vuokraamaan Sillbölen kaivoksen ruotsalaiselle kaivosvouti Lars Nordlingille. Falck myi osuutensa kaivoksesta 1858 K. J. Lönegrenille. Lars Nordlingin vuokra-aika kaivoksella päättyi tietävästi vuonna 1860, jonka jälkeen kaivostoiminta palautui yliseppämestari J. L. Wadmanin johtamana kaivosyhtiön vastuulle. Vuonna 1866 kaivos ja sen yhteydessä ollut Grufva Gård -maatila siirtyivät Wadmanin leskelle, joka ei jatkanut kaivostoimintaa. Louhinta Sillbölen kaivoksella loppui yleisen lama-ajan ja

¹⁸ Kuisma 1991, 297.

¹⁹ Laine 1952, 271.

ulkomaisen halvemman malmin kasvaneen maahantuonnin johdosta.²⁰ 1860-luvulla toimintansa lopetti useampi suomalainen rautakaivos eivätkä edes 1870-luvun alun hyvät vuodet elvyttäneet enää silloista maamme kaivostoimintaa.²¹

Nykyään Sillbölen kaivos on osa Vantaan Kaivoksen alueella sijaitsevaa puistoa. Kaivos on luokiteltu kiinteäksi muinaisjäännökseksi ja rauhoitettu muinaismuistolain nojalla. Alueella on ollut kaikkiaan 20 kaivoskuilua. Osa kuiluista on täytetty maa-aineksella ja näkyvillä on 12 veden täyttämää kaivoskuilua, joista syvimvät ovat noin 50 metrin syvyisiä. Alueella on lisäksi kaivostoiminnan aikaisia varppi- eli jätekivikasoja.²² Sillbölen kaivos on parhaiten geologisesti tutkittu Helsingin seudun malmikohde ja parhaassa kunnossa säilynyt vuorityön muistomerkki.²³ Kaivoksen alue ja siihen kuuluva Grufva Gård -maatila ovat olleet vuodesta 1884 alkaen Jusslin-suvun yksityisomistuksessa. Kaivostoiminnan aikainen tilan päärakennus on kuitenkin palanut.²⁴

2.2 Kaivostyö Sillbölen rautamalmikaivoksessa 1850-luvulla

Suomessa on ollut kaikkiaan 145 rautaruukkia ja 223 rautakaivosta, joista vanhin on vuonna 1530 perustettu Ojamon kaivos. Kiviaines irroitettiin kaivoksissa alkujaan polttolouhinnalla eli kumentamalla nuotion avulla kalliota, mutta 1850-luvulla käytössä oli jo poraus- ja ruutiräjähdystekniikka. Louhintaa tehtiin Suomessa aluksi pilarilouhintana, jossa kattoa tukemaan jätettiin kalliosta muodostuvia pilareita. Lisäksi kattoa ja seiniä tuettiin puutukeilla. Poraaminen suoritettiin kahden tai kolmen miehen ryhmässä käsinporauksena, jossa yksi piteli porakankea ja kiersi sitä iskujen välissä ja toinen/toiset iskivät lekalla poran päähän. Irtomaa poistettiin lapioilla. Raskain työvaihe kaivoksilla oli kiviaineksen lastaus, josta kaivosmiehet usein aloittivat uransa. Kiviaines kuljetettiin ulos kaivoksesta joko kantamalla tai kottikärryillä. Suomen 1850-luvun rautakaivoksissa ei käytetty kaivoskäytävillä

²⁰ Laine 1952, 271–274, 278–280.

²¹ Laine 1950, 333.

²² Museovirasto. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Kiinteä muinaisjäännos. Silvolan-Sillbölen kaivos.

https://www.kyppe.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000001640 (Viitattu 28.1.2026)

²³ Saltikoff, Laitakari, Kinnunen, Oivanen 1994, 23.

²⁴ Kaivoksela-seura ry. Sillbölen (Kaivoksen) kaivokset. <https://kaivokselaseura.com/sillbolen-kaivoksen-kaivokset/> (Viitattu 28.1.2026).

hevosia kuormien vedossa.²⁵ Sillbölen kaivoksella käytettiin kuitenkin hevosvintturia kiviaineksen nostamisessa sekä veden pumppaamisessa pois kuiluista.²⁶ Kaivoksilla tehtiin myös kiviaineksen karkeamurskaus lekalla. Sillbölestä karkeamurskattu kiviaines kuljetettiin hevosilla Munkkiniemen lastauspaikalle, josta kuormat vietiin vesiteitse rautaruukeille.²⁷

Kaivostyö oli vaarallista. Suurimmat riskit aiheutuivat katosta ja seinistä putoavista irtokivistä eli komuista, joita pyrittiin poistamaan rusnaamalla rauta- eli komukangen avulla etenkin räjäytysten jälkeen. 1850-luvun kaivosten työntekijöillä ei ollut erityisiä työvaatteita ja kaivausalan koulutuskin käynnistyi Suomessa vasta 100 vuotta myöhemmin.²⁸

Kaivoksissa olleiden työmiesten lukumäärästä on olemassa vain hajanaisia tietoja. Sillbölessä oli tiettävästi vuodesta 1855 kaivoksen lopettamiseen 1866 saakka töissä 12-13 miestä sekä seppä ja kaivosvouti. Kaivosmiesten ammattitaidosta ei tiedetä paljoa. 1800-luvun alussa Sillbölen työntekijät olivat melko ammattitaidottomia, mutta ajan myötä työläisille rakennettiin asuntoja ja heitä koetettiin opettaa louhinnassa. Työntekijöiden olosuhteet Sillbölessä olivat viheliäiset. Tapaturman tai sairauden johdosta kuoleminen ei ollut tavatonta ja kuolleen kaivosmiehen perhe joutui ahtaalle. Louhintatyöhön oli määrätty porauksen päivänormi, jonka täytettyään louhijalle maksettiin vuodenajasta riippuen 25-30 kopeekkaa. Työsuhde-etuina työläisillä oli Sillbölessä jaettu asuinhuone, lämmitys, viljeltävä maatilkku ja mahdollisuus pitää yhtä lehmää ja muutamaa lammasta sekä saada heiniä eläinten ruuaksi. Työntekijät osallistuivat vuorollaan palkatta palovartiointiin. Sillbölessä myös kaivosmiesten vaimoilla oli päivätyövelvollisuus rahakorvausta vastaan. Vaimoja voitiin käyttää myös malminpoiminnassa. Kaivostyöläisten toimeentulo ei ollut häävi ja he olivat usein velkaa kaivosyhtiölle.²⁹

²⁵ Hakola 2009, 9, 12, 62, 75, 79, 92, 116, 176–177, 186.

²⁶ Eriksson 2007, 44, 47.

²⁷ Laine 1952, 274.

²⁸ Hakola 2009, 54–55, 252, 332.

²⁹ Visapää 1967, 161–169.

3 Tutkielman keskeiset henkilöt

3.1 Sillbölen kaivosyhtiön asiamies Anders Ferdinand Thoreld

Anders Ferdinand Thoreld (1817–1892) toimi kaivoksen omistaneen yhtiön asiamiehenä Sillbölen rautakaivoksella vuosina 1848–1850 ja uudelleen vuosina 1855–1857. Vuonna 1857 hänestä tuli vuorikomissaari ja Suomen pohjoisen piirin vuorimestari ja hän hoiti samalla väliaikaisesti myös eteläistä piiriä. Vuonna 1872 hänet nimitettiin vakituiseksi vuorimestariksi toimialueenaan koko maa.³⁰

3.2 Thoreldin kirjeiden vastaanottajat

Tähän tutkimukseen kuuluvat Thoreldin kirjeiden vastaanottajat ovat L. M. Björkenheim, P. E. Falck ja A. Appelgren.

Aatelissäätöyn korotettu kapteeni Lars Magnus Björkenheim (1793–1869) kuului merkittävään vuorimiessukuun ja oli Orisbergin, Kimon ja Oravaisten ruukkien omistaja. Björkenheim omisti myös 1830-luvun alkupuolelta alkaen 2/8 Sillbölen kaivoksesta.³¹

Laamanni Paul Emil Falck (1805–1864) oli Leineperin ruukin omistaja. Vuosina 1855–1858 hän omisti ensin 3/8 ja myöhemmin kapteeni L. M. Björkenheimin kanssa tekemiensä kauppojen jälkeen 5/8 Sillbölen kaivoksesta.³²

Arvid Appelgren (k.1871) oli Fiskarsin ruukin johtaja. Ruukin omistanut John von Julinin (1787–1853) perikunta omisti myös 3/8 Sillbölen kaivoksesta. Appelgren kuului vuosina 1853–1859 Julinin jakamattoman kuolinpesän holhoojahallitukseen, joka huolehti kuolinpesän omaisuudesta Julinin nuorimman pojan täysi-ikäistymiseen saakka. Appelgren oli täten yksi Thoreldin kirjeiden vastaanottajista.³³

3.3 Kaivosvouti Lars Nordling

Thoreldin saapuessa Sillbölen kaivokselle vuonna 1855 toimi kaivoksen kaivosvoutina ruotsalainen Lars Nordling. Nordling oli vuokrannut aiemmin Perniössä sijainnutta

³⁰ Esipuhe. He:3 A.F. Thoreldin kokoelma. Vuorihallituksen arkisto. KA.

³¹ Laine 1948, 161–162, 164–166.

³² Laine 1952, 273–274.

³³ Laine 1948, 145.

Vihiniemen kaivosta vuosina 1847–1852. Sillbölen kaivosyhtiö päätyi vuokraamaan Sillbölen kaivoksen Nordlingille vuodesta 1856 tiettävästi vuoteen 1860 saakka.³⁴ Helsingin pitäjän seurakunnan kirkonkirjoissa vuonna 1811 Ruotsissa syntyneeksi kirjatun Lars Larsson Nordlingin on merkitty muuttaneen Perniöstä Sillbölen kaivoksen yhteydessä sijaitsevalle Grufva Gård -maatilalle vuonna 1855.³⁵ Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat sisältävät Nordlingiin liittyen vain muutamia hänen kirjoittamiaan revittyjä kuitteja ja vuonna 1856 allekirjoitetun vuokrasopimuksen.³⁶

3.4 Sillbölen kaivoksen työntekijät

Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat eivät sisällä nimilistoja kaivoksen työntekijöistä vuosilta 1855–1856. Sillbölen kaivoksen niukka ja pääasiassa tilikirjoista, työnjohtajien päiväkirjoista, erilaisista tarkastusasiakirjoista ja kartoista koostuva aineisto ei paljasta mitään kaivostyöläisten oloista tai kaivoksen jokapäiväisestä elämästä.³⁷ Eevert Laineen mukaan Sillbölen kaivoksessa oli vuonna 1855 töissä 12 miestä.³⁸ Markku Visapää puolestaan kirjoittaa, että vuonna 1855 Sillbölessä työskenteli 12-13 kaivosmiestä sekä seppä ja kaivosvouti.³⁹

Helsingin pitäjän seurakunnan vuosien 1847–1855 kirkonkirjoista löytyy kaikkiaan kahdeksan sivua henkilöitä merkinnällä ”Sillböle grufva arbetare” tai ”Sillböle grufva”. Osa henkilökunnasta on merkitty kirkonkirjoissa erikseen kaivoksen yhteydessä olevan Grufva Gård -maatilan kirjoihin. Kaivosmiesten osalta kirkonkirjoihin on merkitty useiden miesten kohdalla myös heidän vaimonsa. Maatilan ja kaivoksen työntekijöiden joukossa oli kirkonkirjojen perusteella useita piika-nimikkeellä merkittyjä naisia ja rengiksi tai kaivostyöntekijäksi merkittyjä miehiä sekä ainakin yksi palovartija. Orijärven kuparikaivoksella käytettiin 1800-luvun alussa malmin käsinpoiminnassa ja erottelussa sekä kaivoksen valaisutehtävissä myös naisia ja lapsia.⁴⁰ Sillbölen kaivosmiesten vaimoja koski päivätyövelvoite ja heitä voitiin käyttää myös malminpoimijoina. Vaimoille

³⁴ Laine 1952, 278–279.

³⁵ I Aa:12 Kommunionbok för Helsingfors församling II 1847-1855, Jakso 215 sivu 501, Pää- ja rippikirjat. Helsingin pitäjän seurakunnan arkisto. KA.

<https://digihakemisto.net/item/1198388000/6434579414/215>

³⁶ Lars Nordlingin vuokrasopimus Sillbölen kaivoksesta. Hb:12 Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. Vuorihallituksen arkisto. KA.

³⁷ Perttola, Knuutinen 2009, 120–121.

³⁸ Laine 1952, 278.

³⁹ Visapää 1967, 162.

⁴⁰ Herlin 2003, 22.

maksettiin työstä palkkaa.⁴¹ Helsingin pitäjän kirkonkirjoihin Sillbölen kaivokselle merkityt naiset toimivat siis mahdollisesti myös kaivostyössä. Lasten työskentelystä Sillbölen kaivoksella ei ole tietoa. Thoreld mainitsi kirjeissään kaivoksen vuoden 1855 työntekijöistä hienoseppä Blomqvistin, sekä kaivoksen vanhinmies (työnjohtaja) Friskin.⁴² Helsingin pitäjän seurakunnan kirkonkirjoihin on merkitty Sillbölen kaivokselle Anders Andersson Frisk (synt. 1804), sekä kaksi Blomqvist-nimistä mieshenkilöä. Kirkonkirjojen perusteella on haastavaa koota kaivoksen konfliktin aikaista tarkkaa työntekijälistaa, sillä osan työntekijöistä kohdalla on epäselvää, milloin heidän nimensä on tarkalleen vedetty yli kirkonkirjoista. Mahdollisia vuonna 1855 kaivoksella työskennelleitä henkilöitä löytyy kirkonkirjoista ainakin 53 nimeä, joista 29 on miehiä.⁴³ Nämä luvut eivät siis täsmää ainakaan Laineen tai Visapään esittämiin lukuihin.

⁴¹ Visapää 1967, 167.

⁴² A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁴³ I Aa:12 Kommunionbok för Helsingfors församling II 1847-1855, Jaksot 215–222 sivut 501–508, Pää- ja rippikirjat. Helsingin pitäjän seurakunnan arkisto. KA.

4 Sillbölen kaivoksen kriisitilanne käy ilmi A. F. Thoreldille

Sillbölen kaivoksen kriisitilanteen selvittely alkoi lokakuussa 1855, kun A. F. Thoreld otti hoitaakseen kaivosyhtiön asiamiehen työn kaivoksella. Thoreld kirjoitti 5.10 L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille, että kaivos oli hajoamispisteessä. Hänen piti aloittaa työt 1.10, mutta jo päivää aiemmin oli kaivoksen hienoseppä Blomqvist tullut hänen luokseen itkien ja kertonut, että kaivosvouti Lars Nordling oli palauttanut Blomqvistin lomatodistuksen ja vaatinut takaisin sepän pestirahan. Nordling oli sanonut aikovansa lähteä pois kaivokselta eikä tarvinnut enää työväkeä. Kaivoksen tarkastajat olivat vahvistaneet Thoreldille tiedot Nordlingin aiotusta poismuutosta ja seuraavan vuoden työvoimapulasta. L. M. Björkenheim ja A. Appelgren olivat käyneet kaivoksella 26.9 ja Nordling oli tuolloin sanonut palkanneensa 10-12 miestä kaivokselle. Thoreldin mukaan oikeasti palkattuja oli 3-4 ja hekin olivat pyytäneet tulla vapautetuiksi Nordlingista. Thoreld oli käynyt kaivoksella 3.10 ja kysynyt Nordlingilta aikoiko tämä todella erota ilmoittamatta siitä kaivoksen omistajille. Nordlingin mukaan hänen sopimuksensa oli päättymässä 1.11. eivätkä omistajat olleet ottaneet puheeksi Nordlingin pitämistä kaivoksella. Nordling oli kuitenkin sanonut lähtevänsä vasta, kun kaivoksen pumppu olisi valmis. Thoreld oli kertonut Nordlingille lähtemisestä aiheutuvat hankaluudet ja kaivososakkaiden yllättymisen, mutta mies oli pysynyt päätöksessään ja saanut luvan erota. Thoreld oli sen jälkeen käskinnyt luokseen ne kaivostyöläiset, jotka halusivat pestautua yhtiön palvelukseen aiemmilla ehdoilla. 10 miestä, mukaanlukien Nordlingin palkkaamat neljä miestä, tekivät sopimukset. Miehiä saattoi olla tulossa vielä 1-2 lisää. Miehillä oli ylläpidon sijaan maksettava 10 ruplaa. Thoreldin mukaan kaivoksen vanhinmies Frisk jäi kaivokselle ja voisi toimia tarvittaessa kaivosvoutina. Thoreld kysyi kirjeessä pitäisikö hänen yrittää saada Nordling jäämään. Nordling aikoi vuokrata maatilan parin peninkulman etäisyydeltä kaivoksesta, joten hänet ehkä voitaisiin taivutella tarkastamaan kaivosta korvauksesta 1-2 kertaa kuukaudessa ja jos maatilan vuokraus ei onnistuisi, hänet voisi saada jäämään kaivokselle.⁴⁴ Tästä tilanteesta Thoreld aloitti kriisiytyneen tilanteen selvittelyn kaivoksella 1855.

⁴⁴ A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

5 Sillbölen kaivostyön konkreettiset ongelmat

5.1 Kaivoksen kassaongelmat

Thoreld kirjoitti useaan otteeseen kaivosyhtiön omistajille Sillbölen kaivoksen kassaongelmista. Hän valitti 5.10.1855 kirjeissään L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille, että kaivokselle tarvittavien yhden uuden hevosen ja kahden lehmän kyytikustannusten johdosta kaivoksen kassa oli tyhjä ja Thoreld oli jopa joutunut maksamaan hieman ennakkoa kaivostarkastajalle eläinten hankintaan.⁴⁵ Lokakuun 12. päivänä 1855 A. Appelgrenille osoitetun kirjeen mukaan omistajista vain Julinit olivat ehtineet reagoida kassavajeeseen sadalla hopearuplalla. L. M. Björkenheimin ja P. E. Falckin osalta Thoreld odotti vielä vastausta.⁴⁶ Lokakuun 15. päivä P. E. Falckille osoitetun kirjeen perusteella myös häneltä oli tullut 75 hopearuplaa kaivoksen kassaan ja L. M. Björkenheimkin oli reagoinut tilanteeseen 100 ruplan lähetyksellä, mutta Thoreldin mukaan omistajien piti lähettää vielä lisää rahaa.⁴⁷

Huhtikuun 29. päivä 1856 L. M. Björkenheimille kirjoittamassaan kirjeessä Thoreld totesi kaivoksen kassan kuluneen jälleen niin, että Thoreld toivoi kaivosyhtiön omistajien lähettävän kaivokselle 75 ruplaa jokaista omistamaansa kahdeksasosan osuutta kohden. Kirjeessä Thoreld myös kirjoitti yhtiön omistuksessa olleen kaivoksen irtaimiston myynnistä suunnitteilla olleessa huutokaupassa.⁴⁸ 5. ja 9. toukokuuta 1856 yhtiön omistajille lähetetyistä kirjeistä käy ilmi, että omistajat olivat lähettäneet pyydettyt rahat kaivokselle.⁴⁹ 19.5.1856 päivätyissä kirjeissään P. E. Falckille, A. Appelgrenille ja L. M. Björkenheimille Thoreld kertoi, että kaivoksella 8.5.1856 pidetty huutokauppa oli tuottanut noin 550 hopearuplaa.⁵⁰ Kaivoksen omaisuudesta yritettiin siis selkeästi repiä kaikki mahdollinen hyöty irti ennen kaivoksen vuokrausta. Huono kassatilanne toistui lisäksi siitäkkin huolimatta, että

⁴⁵ A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁴⁶ A.F.Thoreldin kirje johtaja A. Appelgrenille 12.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 6/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁴⁷ A.F. Thoreldin kirje laamanni P.E. Falckille 15.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 7/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁴⁸ A.F. Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 20.4.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 32/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁴⁹ A.F. Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 5.5.1856. Kirjeet 35-37/1856 ja A.F. Thoreldin kirjeet P.E.Falckille ja A.Appelgrenille 9.5.1856. Kirjeet 39 ja 40/1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁵⁰ A.F. Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 19.5.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 43-45/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

Thoreld oli jo puoli vuotta aiemmin tullut kaivokselle ja ryhtynyt setvimään siellä vallitsevaa sekasortoa. Lars Nordling vuokrasi kaivoksen keväällä 1856. Lokakuussa 1856 pitkältä Lapin matkalta kaivokselle palannut Thoreld totesi kaivoksen kassan olevan kaivostyön haasteiden johdosta jälleen tyhjä ja järjesti yhtiön omistajilta rahaa kassaan.⁵¹ Kassatilanne ei siis parantunut edes kaivoksen vuokrauksen myötä.

Mistä syystä kaivoksen kassatilanne oli usein niin heikko? Johtuivatko kassaongelmat Lars Nordlingin huonosta asioiden hoitamisesta tai puutteellisesta raportoinnista kaivosyhtiön omistajille?⁵² Toisaalta kassaongelmia ei Thoreldin kirjeiden perusteella saatu pysyvästi kuntoon edes siinä vaiheessa, kun Thoreld oli jo ollut asiamiehenä kaivoksella yli puoli vuotta ja antanut kirjeissään selvityksiä heikosta kassatilanteesta kaivoksen omistajille. Oliko Sillbölen kaivostoiminta vain kerta kaikkiaan kannattamatonta? Heikon rahatilanteen kaikkia taustalla olevia syitä ei ole mahdollista todentaa Thoreldin kirjeiden perusteella. Tutkimukseni osoittavat kuitenkin selkeästi, että kaivoksella kärsittiin toistuvasti kassavajeesta. Väitänkin kassaongelmien olleen merkittävä osasyys kriisille.

5.2 Vähenevät malmimäärät ja muut kaivostyön haasteet

Sillbölen kaivoksella louhituissa malmimäärissä tapahtui pysyvä notkahdus vuoden 1855 jälkeen. Eevert Laine summaa, että vuoden 1863 poikkeuksellisen suurta malmimäärää lukuunottamatta Sillböllestä vuosien 1856–1866 välisenä aikana louhitut vuosittaiset malmimäärät vastasivat vain alle puolta vuosien 1831–1855 vuosittaisista malmimääristä.⁵³ 15. päivä lokakuuta 1855 päivätyssä kirjeessään P. E. Falckille Thoreld kirjoitti, että Sillbölen kaivoksesta tuskin oli tulevaisuudessa odotettavissa kannattavia malmilöytöjä.⁵⁴ Vaikka konkreettinen louhitun malmimäärän väheneminen näkyy Laineen kokoamassa tilastossa vasta vuodesta 1856 eteenpäin, oli kaivoksen heikolta näyttävä tulevaisuus Thoreldin kirjeen perusteella jo lokakuussa 1855 selvinnyt sekä Thoreldille, että kaivosyhtiön johtajille.

⁵¹ A.F.Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 6.10.1856. Kirjeet 46-48/1856. ja A.F.Thoreldin kirje P.E.Falckille 20.10.1856. Kirje 49/1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁵² Nordlingin raportoinnista kaivosyhtiön omistajille lisää luvussa 7.

⁵³ Laine 1952, 279.

⁵⁴ A.F. Thoreldin kirje laamanni P.E. Falckille 15.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 7/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

Thoreldin kirjeistä L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille 5.10.1855 käy ilmi, että kaivoksella tarvittiin uusi pumppulaitos. Kaivoksella oli Thoreldin mukaan myös liian vähän hevosia ja lehmiä. Thoreld kirjoitti, että pelkästään uusi pumppulaitos tulisi tarvitsemaan kaksi hevosta toimiakseen. Kaivoksella oli lokakuussa 1855 ylipäätänsä vain kaksi hevosta, joista toinen oli Thoreldin mukaan jo 20-vuotias. Thoreld kirjoitti, että ainakin aluksi kaivoksella voitaisiin yrittää tulla toimeen kolmella hevosella ja suunnitteli yhden hevosen ja kahden lehmän hankkimista.⁵⁵ 4.12.1855 Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille kirjoittamissaan kirjeissä Thoreld valitti, että vesi oli käynyt ylivoimaiseksi Yhtiönkaivos-kaivoskuilussa ja pumpun asennustyö oli edelleen kesken Vuorimestari-kuilussa. Työmiehet joutuivat käyttämään lähes koko vuorokauden palkattomaan veden nostamiseen pois kaivoksesta.⁵⁶ 8.2.1856 kirjeistä Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille käy ilmi, että Vuorimestari-kuilun pumppulaitoksen asennustyö oli edelleen Nordlingin takia kesken, mikä aiheutti Thoreldin mukaan työntekijöiden tyytymättömyyttä.⁵⁷

Tutkimusteni mukaan Sillbölen kaivoksen malmimäärien romahtaminen vuosina 1856–1866 oli siis jo vuonna 1855 ainakin jossain määrin sekä Thoreldin, että kaivosyhtiön omistajien tiedossa. Tämä on varmasti vaikuttanut osaltaan yhtiön omistajien asenteeseen Sillbölen kaivoksen osalta. Kaivoksella oli myös tutkimukseni mukaan ongelmia veden kaivoskuiluista pois pumppaamisen sekä liian vähäisen hevosten ja lehmien määrän vuoksi. Nämä tekijät yhdessä kaivoksen kassaongelmien kanssa vaikuttivat varmasti kaivoksen kriisitilanteen kehittymiseen sekä työntekijöiden ja Nordlingin haluun lähteä pois ongelmien täyttämältä kaivokselta.

⁵⁵ A.F. Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A.Appelgrenille. 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁵⁶ A.F. Thoreldin kirjeet Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille 4.12.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 17-19/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁵⁷ A.F. Thoreldin kirjeet Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille 8.2.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 5-7/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

6 Tilanteeseen vaikuttaneet henkilökemiat ja teoria salajuonesta

6.1 Kaivosmiesten näkökulmat A. F. Thoreldin kirjeissä

Kaivoksen työntekijöistä A. F. Thoreld mainitsi kirjeissään suoraan nimeltä vain hienoseppä Blomqvistin ja vanhinmies Friskin. Kuten aiemmin tässä tutkielmassa ilmeni, Thoreld kertoi 5.10.1855 kirjeissään Appelgrenille ja Björkenheimille seppä Blomqvistin itkeneen, koska Nordling oli ilmoittanut, ettei tarvinnut enää sepän palveluksia. Samassa kirjeessä Thoreld kertoi, että kaivoksen vanhinmies Frisk voisi ottaa kaivosvoudin työt hoitaakseen mikäli Nordling jättäisi kaivoksen. Thoreldin mukaan Nordlingin kerrottua aikeensa lähteä kaivokselta oli kymmenen miestä halunnut allekirjoittaa kaivosyhtiön kanssa uuden sopimuksen ja vielä pari miestä saattoi olla tulossa lisää. Heidän joukossa olivat myös aiemmin Nordlingin kanssa sopimuksen tehneet neljä miestä, jotka kaikki halusivat nyt eroon Nordlingista.⁵⁸

Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille 8.2.1856 osoitetuissa kirjeissään A. F. Thoreld totesi, että Nordlingin hitaus kaivoksen pumppulaitoksen valmiiksi saamisessa oli aiheuttanut paljon tyytymättömyyttä kaivoksen harvojen jäljellä olleiden työntekijöiden keskuudessa, joista kaksi oli vielä värvätty (Krimin sodan) sotaväkeen. Veden poistaminen kaivoskuiluista vei kaiken ajan räjäytystyöltä ja työntekijät vaativat saada korvauksia 20 päivältä vedennostosta voidakseen tulla toimeen. Tämän tutkielman luvussa 2.2 ilmenee, että työntekijöille maksettiin Sillbölessä palkka heidän täyttämänsä porauksen päivänormin mukaan. Veden pumppaaminen pois kaivoksesta oli siis ylimääräistä palkatonta työtä. Nordling oli Thoreldin kirjeen mukaan lupautunut maksamaan itse veden pumppauksesta korvausta vaatineille työntekijöille 22 kopeekkaa päiväpalkkaa maaliskuun alusta toukokuun alkuun ja ottamaan kantaakseen kaikki työntekijöiden edut ja velvollisuudet. Työntekijät näyttivät Thoreldin mukaan olevan tyytyväisiä suostuessaan Nordlingin ehdotukseen. Thoreld kuitenkin totesi tietävänsä, että kaikki työntekijät halusivat lähteä pois kaivokselta.⁵⁹

⁵⁸ A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁵⁹ A.F.Thoreldin kirjeet laamanni P.E.Falckille, johtaja A.Appelgrenille ja kapteeni L.M.Björkenheimille 8.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 5-7/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

Kaivosmiesten mielipiteet kaivostyön jatkamisesta ja heidän näkemyksensä Lars Nordlingista vaikuttavat tutkimukseni mukaan jakautuneen A. F. Thoreldin kirjeiden perusteella puolin ja toisin. Osa kaivostyöntekijöistä kannatti siis ainakin aluksi Nordlingia, sillä neljä kaivosmiestä olivat tehneet Nordlingin kanssa sopimuksen kaivostyöstä syksyllä 1855. Myöhemmin kaikki nämä neljä miestä halusivat jostain syystä eroon Nordlingista. Pumppulaitoksen asennuksen hitaus aiheutti kaivosmiehille runsaasti ylimääräistä veden nostamisesta johtunutta palkatonta työtä ja kasvatti heidän keskuudessaan tyytymättömyyttä Nordlingia kohtaan. Kuitenkin kaivosmiehet olivat tyytyväisiä Nordlingin lupautuessa hoitamaan heidän asioitaan ja maksamaan heille korvausta veden nostamiseen kuluneilta työpäiviltä. Tästäkin huolimatta työmiehet halusivat lähteä pois kaivokselta. Oliko kaivosmiesten lähtöhalun taustalla pelkästään Nordlingin käytös vai olivatko miehet vain yleisesti ottaen tyytymättömiä kaivoksen tilanteeseen tai kaivosyhtiön toimintaan? Näihin kysymyksiin Thoreldin kirjeet eivät valitettavasti tarjoa vastauksia.

6.2 A. F. Thoreldin kuvaukset Lars Nordlingista

Kirjeissään L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille 5.10.1855 A. F. Thoreld arveli Lars Nordlingin suunnitelleen jo pidempään lähtemistä pois kaivokselta. Thoreld kirjoitti: ”Että tämän sotkun suunnitelma olisi ollut Nordlingin etukäteen harkitsema, voidaan päätellä siitä, että toimeenpano muutoin olisi viivästynyt.” Thoreld luonnehti Nordlingia taitavaksi vaikkakin kalliisti palkatuksi kaivosmieheksi. Thoreld kertoi, että Nordling oli syksyllä 1855 saanut kaivoksen sepän itkemään ilmoittamalla, että ei tarvitse enää hänen palveluksiaan kaivoksella.⁶⁰ Kuitenkin myöhemmin Nordling oli lupautunut Thoreldin mukaan maksamaan lisäkorvausta kaivoksen työntekijöille veden nostamiseen käytetyistä työpäivistä ja ottamaan vastuun työntekijöiden etujen ja velvollisuuksien hoitamisesta keväällä 1856, mistä työntekijät olivat olleet tyytyväisiä.⁶¹ Tutkimukseni perusteella Nordling vaikutti siis kaivostyöläisten osalta yhtäältä kovasanaiselta ja oikukkaalta, mutta toisaalta tarpeen

⁶⁰ A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶¹ A.F.Thoreldin kirjeet laamanni P.E.Falckille, johtaja A.Appelgrenille ja kapteeni L.M.Björkenheimille 8.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 5-7/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

vaatiessa myös huolehtivaiselta kaivosvoudilta. Thoreld ei mainitse kirjeissään Nordlingin ja kaivosmiesten välillä tapahtuneen minkäänlaisia fyysisiä yhteenottoja.

Björkenheimille 21.3.1856 osoitetusta kirjeestä käy ilmi, että Thoreld ei halunnut jatkaa Sillbölen kaivoksella kaivosyhtiön asiamiehenä, sillä tehtävään olisi jatkossa kuulunut myös malmin koestus. Thoreld kirjoitti: ”Tahdon rehellisesti ja avoimesti esittää syyn, joka ei ole mikään muu kuin se, etten halua saattaa itseäni alttiiksi Nordlingin aiheettomille huomautuksille, joita todennäköisesti ei jäisi tulematta, mikäli kokeet eivät aina koituisi hänen edukseen.”⁶² Kirjeessään Björkenheimille 29.3.1856 Thoreld kirjoitti olleensa hyvin tyytymätön Nordlingiin. Thoreld olisi halunnut jo kauan ennen 1855 joulua erottaa Nordlingin kaivokselta, mutta kaivosyhtiön omistajat olivat toivoneet Nordlingin jatkavan kaivoksella. Thoreld kirjoitti tulkinneensa tämän toiveen käskyksi, jota vastaan hän ei mielellään voinut asettua joutumatta näyttämään yhtiön oikein ymmärrettyjen etujen vastustajalta. Thoreld ei omien sanojensa mukaan voinut aiemmin luopua toimestaan kaivosyhtiön asiamiehenä, sillä Sillbölen kaivoksen uusi tarkastaja oli ollut tietämätön kaivoksen taloudesta, suuremman työväen joukon tehtävien hoidosta, kaivosväestä ja heidän kohtelustaan sekä juonittelevan kaivosvoudin heilunnasta sinne ja tänne. Thoreld kirjoitti: ”Nordling kuitenkin huomasi pian, että olin nähnyt hänen lävitseen, ja että olin useaan otteeseen tuonut hänelle kiistattomasti esiin hänen horjuntansa, mikä ei häntä suuresti miellyttänyt; ja kun hän lisäksi ehkä pelkäsi asemaansa kaivoksella, alkoi hän vähitellen lähestyä, osoittautua myöntyväisemmäksi ja vähitellen jopa aloittaa neuvottelun kaivoksen vuokraamisesta. Tämä lähentyminen jatkui, ja lopulta saatoin pyytää häntä antamaan ehdotuksensa vuokrasopimukseksi.” Kirjeessään Thoreld mainitsi tienneensä etukäteen, että kaivoksen omistajat toivoivat kaivoksen vuokraamista ja iloitsi aikaansaadusta vuokrasopimuksesta. Hän ei ollut uskaltanut uskoa niin nopeaan ja yhtiön omistajien kannalta edulliseen ratkaisuun sen perusteella millaista kiista oli siihen asti ollut Nordlingin kanssa.⁶³

Keväällä 1856 kaivos vuokrattiin lopulta Nordlingille ja Thoreld lähti usean kuukauden ajaksi työtehtäviin Lappiin. Palattuaan lokakuussa takaisin kaivokselle Thoreldin suhtautuminen kaivostyön ongelmien johdosta taloudelliseen ahdinkoon

⁶² A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M. Björkenheimille 21.3.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 20/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶³ A.F. Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.3.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 21/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

joutuneeseen Nordlingiin muuttui yhtäkkiä merkittävästi. Thoreld kertoi kirjeissään Falckille, Björkenheimille ja Appelgrenille tuntevansa suurta myötätuntoa Nordlingia kohtaan ja pyrki järjestämään yhtiöltä apua Nordlingille kaivostyön jatkumiseksi.⁶⁴

Thoreldin kirjeistä välittyvät kuvaukset Lars Nordlingista ovat osin ristiriitaisia. Kirjeiden perusteella Thoreld oli selkeästi pettynyt Nordlingin toimintaan kaivoksella ja halusi eroon koko miehestä. Kaivosmiehiä kohtaan Nordling vaikutti käyttäytyneen välillä kohtuuttomasti ja välillä reilusti. Thoreldin vuoden 1857 kirjeistä välittyy myös Thoreldin myötätunto Nordlingia kohtaan tämän kohdattua merkittäviä taloudellisia ongelmia kaivoksen vuokrausajana. Thoreldin kirjeiden perusteella Nordlingista piirtyy kuva juonittelevasta, sinne tänne heiluvasta ja vaikeasta henkilöstä, jonka käyttäytyminen kaivostyöläisiä kohtaan vaihteli tilanteesta toiseen. Lars Nordling oli kaikista haasteista huolimatta yhtiön edustajien silmissä silti ammattitaitoinen kaivosmies, joka haluttiin pitää Sillbölen kaivoksella. Thoreldin kirjeistä ei käy ilmi miksi Nordling halusi ensin lähteä pois Sillbölen kaivokselta ja päätyi sen jälkeen vuokraamaan itse jo selkeitä hiipumisen merkkejä osoittavan haasteellisen kaivoksen. Kenties taitavaksi kaivosmieheksi luonnehdittu Nordling ajatteli voivansa vielä vuokraajan ominaisuudessa kääntää kaivoksen toiminnan voitokkaaksi.

6.3 A. F. Thoreldin viittaukset kaivosyhtiön omistajiin

Kuten edeltävässä alaluvussa käy ilmi, L. M. Björkenheimille 29.3.1856 kirjoitetun kirjeen perusteella kaivosyhtiön omistajat halusivat ongelmista huolimatta syksyllä 1855 Lars Nordlingin jatkavan kaivoksella ja olivat myös myöhemmin erittäin halukkaita vuokraamaan kaivoksen Nordlingille.⁶⁵ Kaivostyöstä aiheutui yhtiölle vain tappiota.⁶⁶ Omistajat siis halusivat vuokrata kaivoksen taloudellisista syistä. Kaivoksen jatkuvat kassaongelmat kertovat osaltaan huonosta tilanteesta ja kenties myös omistajien vähenevästä kiinnostuksesta panostaa Sillbölen malmivarojen osalta jo hiipumista osoittaneeseen kaivokseen.

Thoreldin kirjeitä tutkittaessa on otettava huomioon kirjeiden vastaanottajien ja lähettäjän välinen suhde ja kunkin henkilön asema. Kirjeiden vastaanottajat olivat

⁶⁴ A.F.Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 6.10.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 46-48/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶⁵ A.F. Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.3.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 21/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶⁶ Laine 1952, 279.

sekä Sillbölen kaivosyhtiön omistajia että merkittäviä suomalaisia ruukinomistajia tai heidän edustajiaan. A. F. Thoreld työskenteli kaivosyhtiön alaisuudessa ja oli täten alisteisessa asemassa suhteessa kirjeiden vastaanottajiin. Kirjeissään Thoreld teititteli kirjeiden vastaanottajia, käytti termejä ”arvoisa” ja ”herra”, kirjoitti vastaanottajien tittelit heidän nimiensä eteen ja päätti kirjeensä ilmaisuun ”suurella kunnioituksella”. P. E. Falckille 15.10.1855 osoittamassaan kirjeessä Thoreld kirjoitti: ”Ne suopeat sanat ja hyväntahtoinen ajatus, jotka Te olette kirjeessänne minusta lausunut herättävät minussa mitä suurinta kiitollisuutta sekä halun toiminnallani osoittaa, että pyrin olemaan tuollaisen suotuisan arvion arvoinen.”⁶⁷ Thoreld ei varmasti voinut tai halunnut ilmaista kaikkia ajatuksiaan suoraan kirjeiden vastaanottajille, mutta kirjeistä käy ilmi joitakin mielenkiintoisia seikkoja.

Saavuttuaan Sillbölen kaivokselle vuonna 1855 Thoreld kirjoitti 5. lokakuuta kirjeissään L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille kaivoksella vallinneesta sekasortoista tilanteesta ja pohti kaivoksen omistajien tietämystä kaaoksesta seuraavin sanoin: ”Se, että kaivoksen omistajat ovat olleet täysin valmistautumattomia nyt esillä olevaan sotkuun, on varmaa, sillä tuskin voin olettaa että herrat vastakkaisessa tapauksessa olisivat halunneet saattaa minut tämänkaltaiseen epämiellyttävään tilanteeseen.”⁶⁸ Halusiko Thoreld vain vakuuttaa kaivoksen omistajille, ettei hän todellakaan epäillyt heidän tienneen etukäteen Nordlingin lähtöaikeista vai oliko Thoreldin ilmaisutavan tarkoitus testata tai näpäyttää Björkenheimia ja Appelgrenia? Mikäli Thoreld ei todella epäillyt kaivosyhtiön omistajien/omistajan edustajan tienneen kaivoksen tilanteesta, eikö hän tuolloin olisi jättänyt koko asian mainitsematta kirjeissään. Heijastuuko kirjeiden sanavalinnoista siis epäily ja ärsyntyminen kaivosyhtiön omistajiin?

Thoreld ilmoitti kirjeissään A. Appelgrenille, P. E. Falckille ja L. M. Björkenheimille 8.2.1856 olevansa valmis luopumaan Sillbölen kaivoksen asiamiehen tehtävästä, koska tehtävästä oli seurannut hänelle vain epämiellyttävyksiä.⁶⁹ 14.3.1856 kaivosyhtiön omistajille osoittamassaan kirjeessä Thoreld kirjoitti olevansa

⁶⁷ A.F. Thoreldin kirje laamanni P.E. Falckille 15.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 7/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶⁸ A.F. Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁶⁹ A.F. Thoreldin kirjeet laamanni P.E. Falckille, johtaja A. Appelgrenille ja kapteeni L.M. Björkenheimille 8.2.1856. A.F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 5-7/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

äärettömän imarreltu siitä, että kaivosyhtiön herrat toivoivat hänen jatkavan yhtiön asiamiehen tehtävässä. Kirjeen mukaan asiamiehen tehtäviin olisi kuitenkin jatkossa kuulunut myös malmin koestus ja punnitseminen. Thoreld ei ollut halukas tekemään kyseisiä toimia kaivoksella, joten hän pyysi nöyrästi tulla vapautetuksi asiamiehen tehtävästä.⁷⁰ 21.3.1856 Björkenheimille osoitetusta kirjeestä käy ilmi, että Thoreld ei halunnut saattaa itseään alttiiksi Nordlingin huomautuksille, jos malmin koestus ei tuottaisi Nordlingin kannalta edukkaita tuloksia. Thoreld myös totesi kirjeessään, ettei hänen alkuperäiseen toimenkuvaansa kuulunut yhtiön kanssa solmitun sopimuksen mukaan malmin koestus eivätkä myöskään ne olosuhteet, joissa Thoreld oli nyt joutunut asiamiehen tehtäväänsä hoitamaan.⁷¹

Björkenheimille 29.3.1856 osoitetusta kirjeestä välittyy yhtiön omistajien ja Thoreldin merkittävä näkemysero siitä, kuinka paljon työtehtäviä Thoreldin toimenkuvaan sisältyisi mikäli hän jatkaisi kaivoksella kaivosyhtiön asiamiehenä sen jälkeen, kun Nordlingin vuokrasopimus astuisi voimaan. Thoreld perusteli kirjeessään seikkaperäisesti työtehtävien laajuutta; kaivoksen kassan hoitaminen, kirjeenvaihto, aiempaa vielä tarkempi jälkitarkastus sekä monet muut toimet kaatuisivat hänen hoidettavakseen samoin kuin aiemmat kaivostarkastajan tehtävät. Thoreld esitti kirjeessään, että mikäli kaivosyhtiön omistajat löytäisivät jonkun, joka olisi valmis ottamaan hänen tehtävänsä hoitaakseen pienemmällä tai samalla palkalla, ilahduttaisi se Thoreldia mitä suurimmassa määrin. Hän kuitenkin myös kirjoitti vakuuttavansa, että tulisi aina asianmukaisesti arvostamaan sitä luottamusta, jota oli saanut nauttia omistajien taholta. Thoreld oli valmis jatkamaan yhtiön palveluksessa kaivoksella alkuperäisen työsopimuksensa ehdoilla, mutta malmin koestuksesta hän kieltäytyi edelleen.⁷²

Tutkimukseni perusteella Thoreldin kirjeistä on kohteliaista sanavalinnoista huolimatta havaittavissa Thoreldin ärsyntyminen kaivosyhtiön asiamiehen tehtävän työmäärään Sillbölen kaivoksella ja epäily siitä, että kaivosyhtiön omistajat/omistajan edustaja tiesivät jo ennen Thoreldia kaivoksen kriisitilanteesta.

⁷⁰ A.F.Thoreldin kirje kaivosyhtiön omistajille 14.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 19/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁷¹ A.F.Thoreldin kirje L.M.Björkenheimille 21.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 20/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁷² A.F.Thoreldin kirje L.M.Björkenheimille 29.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 21/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

Kaivoksen omistajat puolestaan halusivat vuokrata tappiota tuottavan kaivoksen. He myös toivoivat sekä Lars Nordlingin että A. F. Thoreldin jatkavan kaivoksella.

6.4 Mahdollinen salajuoni

Thoreld toi esille kirjeissään epäilynsä Sillbölen kaivoksella käynnissä olleesta mahdollisesta juonesta tai salaliitosta. Hän kirjoitti vuoden 5.10.1855 kirjeissään Björkenheimille ja Appelgrenille: ”tai myös on oletettava, että jokin salainen juoni, jonka alkuunpanija on tuntematon, täällä näyttelee osaansa.”⁷³ Salajuoneen Thoreld palasi myös Björkenheimille, Appelgrenille ja Falckille 8.2.1856 kirjoittamissaan kirjeissä: ”Varsinaista syytä kaivoksella jatkuville juonitteluille en tunne”.⁷⁴ Björkenheimille 29.3.1856 osoittamassaan kirjeessä Thoreld nimitti Nordlingia juonittelevaksi kaivosvoudiksi, joka heilui sinne ja tänne.⁷⁵

Oliko kaivoksen kriisiytyneen tilanteen ja Lars Nordlingin käytöksen taustalla siis lopulta jonkinlainen salajuoni? Olivatko kaivosmiehet ja/tai Nordling vain saaneet tarpeekseen kaivosyhtiön alaisuudessa toimimisesta ja ”rettelöineet” saadakseen Nordlingin kaivoksen vuokraajaksi? Thoreldin kirjeistä ei löydy valmiita vastauksia näihin kysymyksiin. Thoreld kuitenkin mainitsi juonittelun useampaan kertaan kirjeissään. Tästä syystä pidän myös itse mahdollisena, että Sillbölen kaivoksen vuosien 1855–1856 kriisitilanne saattoi johtua juonittelusta, jonka päämäärä oli saada kaivosyhtiö ainakin osittain pois kaivoksen asioiden hoidosta.

⁷³ A.F.Thoreldin kirjeet kapteeni Björkenheimille ja johtaja A. Appelgrenille 5.10.1855. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 1-2/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁷⁴ A.F.Thoreldin kirjeet laamanni P.E.Falckille, johtaja A.Appelgrenille ja kapteeni L.M.Björkenheimille 8.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 5-7/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁷⁵ A.F. Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.3.1856. A. F. Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 21/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

7 Lars Nordling Sillbölen kaivoksen vuokraajana

Kaivosyhtiön omistajien ja Lars Nordlingin välinen vuokrasopimus Sillbölen kaivoksesta ei syntynyt hetkessä. Thoreldin 4.12.1855 P. E. Falckille, L. M. Björkenheimille ja A. Appelgrenille osoittamissa kirjeissä Nordling oli vasta lupautunut suullisesti jatkamaan työntekijänä yhtiön palveluksessa 1.5.1856 saakka.⁷⁶ Kaivoksen vuokraamista Nordlingille ei mainita vielä vuoden 1855 kirjeissä.

Sillbölen kaivos aiheutti kaivosyhtiölle pelkkää tappiota.⁷⁷ Lars Nordling oli tietävästi ainoa henkilö, joka esitti yhtiölle vuokratarjouksen kaivoksesta.⁷⁸ Thoreld kirjoitti 15.2.1856 Falckille ja kertoi Nordlingin jättäneen ehdotuksen vuokrasopimuksesta.⁷⁹ 25.2.1856 Thoreld lähetti Falckille Nordlingin tekemän sopimusehdotuksen ja Thoreldin laatiman vastaehdotuksen. Thoreld totesi kirjeessään, että hänen oman vaatimattoman mielipiteensä mukaan Sillbölen kaivoksen ja sen yhteydessä olevan maatilan luovuttaminen ehdotuksessa mainituilla vuokraehdoilla oli paljon edullisempaa verrattuna siihen, että kaivosyhtiön omistajat jatkaisivat kaivoksen hoitamista itse.⁸⁰ Thoreldin kirjeestä Appelgrenille 25.2.1856 käy ilmi, että Falck mahdollisesti vastusti ainakin aluksi kaivoksen vuokraamista yhtiön ulkopuoliselle taholle. Thoreld itse kirjoitti sopimuksen vaikuttaneen erittäin edulliselta kaivosyhtiön osakkaiden kannalta.⁸¹ 25.2.1856 Thoreld kirjoitti Björkenheimille, ettei hän voinut kuin suositella kaivoksen vuokraamista, kun oli nähnyt, millaisia valtavia kustannuksia kaivoksen ylläpito oli siihen asti aiheuttanut yhtiömiehille.⁸² Thoreld oli siis näiden kirjeiden perusteella vahvasti vuokrauksen kannalla ja vuokraus oli yhtiölle taloudellinen ratkaisu.

Thoreldin 14.3.1856 kaivosyhtiön omistajille kirjoittamasta kirjeestä käy ilmi, että yhtiön omistajat olivat laatineet Nordlingille uuden sopimusehdotuksen. Nordling oli

⁷⁶ A.F.Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, L.M.Björkenheimille ja A.Appelgrenille 4.12.1855. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 17-19/1855. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁷⁷ Laine 1952, 279.

⁷⁸ Visapää 1967, 78.

⁷⁹ A.F.Thoreldin kirje laamanni P.E.Falckille 15.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 10/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸⁰ A.F.Thoreldin kirje laamanni P.E.Falckille 25.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 11/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸¹ A.F.Thoreldin kirje johtaja A.Appelgrenille 25.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 12/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸² A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 25.2.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 13/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

ilmoittanut olevansa valmis allekirjoittamaan vuokrasopimuksen, mikäli sopimusta muutettaisiin siten, että hän saisi korvauksen vuoden keskimääräisen markkinahinnan mukaan jokaisesta päiväpalkasta, jonka hän joutui maksamaan louhimansa malmin lastaamisesta Munkkiniemen lastauspaikalla. Kirjeen mukaan Thoreld aikoi vielä saada Nordlingin maksamaan ainakin puolet lastauskuluista.⁸³ 21.3.1856 Björkenheimille kirjoitetusta kirjeestä selviää, että lastauskulujen maksamisen osalta käytiin Nordlingin kanssa edelleen väantöä ja koko vuokrasopimuksen peruuntuminen oli vielä mahdollista.⁸⁴ Lastauskulujen osalta päästiin kuitenkin lopulta yhteisymmärrykseen.

29.3.1856 Thoreld kirjoitti Björkenheimille kirjeen, jonka mukaan Thoreld oli poikkeuksellisella ilolla liittänyt kirjeeseen Nordlingin kanssa tehdyn vuokrasopimuksen, joka odotti vain kaivosyhtiön omistajien allekirjoituksia. Thoreld totesi, että tavoite oli nyt saavutettu vähemmän vaikeiden neuvottelujen kautta kuin hän oli osannut kuvitella. Thoreld ei kirjeen mukaan ollut uskaltanut uskoa niin nopeaan ja yhtiön omistajien kannalta edulliseen ratkaisuun. Positiivinen tunnelma muuttui kuitenkin jo samana päivänä lisätyssä jälkikirjoituksessa. Kaivostarkastaja Lindberg halusi lähteä pois kaivokselta ja vaati Nordlingilta 300 hopearuplaa korvauksena siitä, että hän luopui paikastaan kaivoksella. Nordling oli ilmoittanut, ettei hän voinut maksaa sellaista summaa eikä siten halunnutkaan allekirjoittaa sopimusta. Nordling oli ennakoanut, että mikäli Lindberg jäisi kaivokselle pidemmäksi aikaa vuokrasopimuksen tekemisen jälkeen, erimielisyyksiä erityisesti kaivoksen viljeltävän maan ja laidunten suhteen ei voitaisi välttää. Siten kylvettäisiin jonkin riidan siemen, jonka seurauksista Nordling ei halunnut vastata.⁸⁵ 29.4.1856 Björkenheimille kirjoitetussa kirjeessä Thoreld kertoi, että Lindberg aikoi käyttää työnsopimuksensa mukaisen neljän kuukauden mittaisen irtisanomisajan ja jäädä kaivokselle tuoksi ajaksi tekemättä varsinaista työtä. Thoreld pyysi kirjeessään kaivosyhtiötä osallistumaan Lindbergille maksettavaan 100 ruplan korvaukseen. Thoreld toivoi näin saatavan Lindberg lähtemään heti pois kaivokselta ja vältettävän

⁸³ A.F.Thoreldin kirje kaivosyhtiön omistajille 14.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 19/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸⁴ A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 21.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 20/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸⁵ A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.3.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 21/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

mahdollinen yhteenotto Nordlingin ja Lindbergin välillä.⁸⁶ Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille 19.5.1856 kirjoitetuista kirjeistä käy ilmi, että tilanne oli saatu ratkaistua ja Nordling oli lopulta maksanut 30 ja kaivosyhtiö 70 ruplaa Lindbergille. Kirjeessä Nordlingia nimitetään kaivoksen voudiksi ja vuokraajaksi.⁸⁷ Vuokrasopimus oli siis vihdoinkin lyöty lukkoon. Markku Visapään mukaan Nordling otti kaivokset haltuunsa 1.5.1856.⁸⁸

29.4.1856 Björkenheimille osoitetussa kirjeessään Thoreld ilmoitti lähtevänsä 20. toukokuuta Lappiin tutkimaan malmiviitteitä.⁸⁹ Palattuaan matkaltaan syyskuun puolivälissä Sillbölen kaivokselle Thoreld kirjoitti 6.10.1856 Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille ja kertoi, että Nordling oli niukkojen rahavarojen puitteissa pyrkinyt täyttämään Sillbölen kaivoksen vuokrasopimuksen sisällön niin kaivos- kuin maataloudenkin osalta. Huonot sääolot olivat kuitenkin olleet esteenä kummallekin elinkeinolle ja korkeat työvoiman ja ravintoaineiden hinnat sekä etenkin malmin loppuminen Yhtiönkaivos-kaivoskuilussa olivat saattaneet Nordlingin epätoivoiseen asemaan. Nordling halusi lopettaa työn kaivoksella ja pyysi, että niin kauan kuin hänellä vielä oli lähes kaikki yhtiöltä vastaanottamansa muuttumattomassa kunnossa, hän saisi palauttaa kaiken välttyäkseen suuremmilta tappioilta. Nordling oli jo saanut yhteensä kaksisataa hopearuplaa rahallista apua sekä Thoreldia Lapin matkan ajan tuuranneelta vuorimestari Viktor Hartwallilta että Thoreldin itsensä toimesta Sillbölen kaivoksen kassasta. Näiden lahjoitusten avulla Nordling oli taivuteltu jäämään vielä kaivokselle, mutta Thoreld tunsikin omatuntonsa kolkuttavan taivuttelun vuoksi. Thoreldin mukaan oli itsestään selvää, että Nordling oli joutunut ahtaalle, kun kaivoksen malmikentän ainut säännöllisesti malmia tuottanut kaivos, Yhtiönkaivos, ei enää antanut malmia. Nordlingin malmista saamat tulot olivat jääneet pieniksi ja hän oli myös joutunut maksamaan malmin lastauksesta Munkkiniemessä enemmän kuin hän oli saanut vuokrasopimuksen mukaista korvausta lastauskuluista. Thoreld tunsikin myötätuntoa Nordlingia kohtaan, sillä miehen Vihiniemestä kerryttämät säästöt valuivat hukkaan Sillbölessä. Hän pyysi

⁸⁶ A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.4.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 32/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸⁷ A.F.Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 19.5.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 43-45/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁸⁸ Visapää 1967, 79.

⁸⁹ A.F.Thoreldin kirje kapteeni L.M.Björkenheimille 29.4.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirje 32/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

Nordlingille lupaa palauttaa ostohetken hintaa vastaavaa summaa vastaan yhtiöltä ostamaansa ruutia ja yritti järjestää Nordlingille parempaa korvaussummaa louhitusta malmista sekä tarvittaessa myös yhtiön myöntämiä rahalainoja kaivostoiminnan jatkumiseksi Sillbölessä.⁹⁰ Yhtiö osallistui muillakin tavoin Nordlingin avustamiseen sillä vuonna 1857 9. helmikuuta Falckille, Appelgrenille ja Björkenheimille, sekä 2. maaliskuuta Appelgrenille ja 13. maaliskuuta Björkenheimille kirjoitetuista kirjeistä käy ilmi, että Nordlingin käskettiin asentaa omaan laskuunsa valmiiksi edelleen keskeneräinen pumppulaitos Vuorimestari-kaivoskuiluun, mutta yhtiö lupautui hoitamaan veden pumppaamiskulut.⁹¹ Thoreldin työ Sillbölen kaivosyhtiön asiamiehenä päättyi keväällä 1857. Hän kirjoitti 24.4.1857 Björkenheimille, että louhintatulos Yhtiönkaivos-kaivoskuilussa oli ollut tyydyttävä, mutta tulevaisuuden näkymät olivat heikot. Thoreld kirjoitti: ”Olen parhaan kykyni mukaan pyrkinyt edistämään yhtiön etua ja katson ettei mitään rahallista tappiota tulisi kohdistua yhtiöön, vaikka Nordling millä hetkellä tahansa jättäisi kaivoksen.”⁹²

Nordlingin vuokra-aika Sillbölen kaivoksella päättyi vuonna 1860 ja kaivos palautui yhtiön vastuulle.⁹³ Nordlingin vuokra-ajalta ei ole säilynyt paljoakaan tietoa, mikä saattaa Markku Visapään mukaan johtua Nordlingin saamattomuudesta ja haluttomuudesta yhteistoimintaan kaivoksen omistajien ja vuorikonttorin kanssa. Nordling ei harjoittanut louhintaa riittävän tehokkaasti ja jätti lopulta kaivokselta lähtiessään tilitykset ja kaivoksen hoitoa koskevat asiat rempalleen. Nordling ei täyttänyt tiedonantovelvollisuutta yhtiölle tietävästi kertaakaan koko vuokra-aikana eikä kyennyt yhtenäkkään vuonna toimittamaan yhtiölle vuokrasopimuksen edellyttämää 4000 kippunnan malmimäärää.⁹⁴ Lars Nordlingin puolustukseksi Markku Visapää toteaa, että mies oli ottanut kaivoksen vastaan varsin kriittisessä vaiheessa ja Sillbölen malmivarat olivat tuottaneet hänelle pettymyksen.⁹⁵

⁹⁰ A.F.Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 6.10.1856. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Kirjeet 46-48/1856. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁹¹ A.F. Thoreldin kirjeet P.E.Falckille, A.Appelgrenille ja L.M.Björkenheimille 9.2.1857. Kirjeet 1-3/1857; A.F.Thoreldin kirje A.Appelgrenille 2.3.1857. Kirje 5/1857; A.F.Thoreldin kirje L.M.Björkenheimille 13.3.1857. Kirje 6/1857. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁹² A.F.Thoreldin kirje L.M.Björkenheimille 24.4.1857. Kirje 13/1857. A.F.Thoreldin kirjekonseptit. Hb 12: Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat. KA.

⁹³ Laine 1952, 279.

⁹⁴ Kippunta on vanha painoyksikkö. Yksi kippunta oli 170 kg. Hako 1981, 84.

⁹⁵ Visapää 1967, 80, 82.

Jos Nordling oli syksyllä 1855 saattanut juonitella saadakseen kaivoksen vuokratuksi itselleen, oli vuokraus tuottanut lopulta hänelle lähinnä tappiota. Tutkimukseni mukaan kaivoksen malmimäärien surkeat tulevaisuudennäkymät olivat sekä Thoreldin että kaivosyhtiön omistajien tiedossa niin syksyllä 1855 kuin keväällä 1857. Myös veden kertyminen kaivoiskuiliuihin sekä pumppulaitoksen asennusongelmat ja kaivoksen kassaongelmat vaivasivat kaivostyötä myös Nordlingin vuokra-aikana. Kaivoksen tilanne ei siis parantunut Nordlingin vuokrausajan myötä.

8 Johtopäätökset

Mitkä syyt tämän tutkimuksen valossa siis johtivat vuosien 1855–1856 kriisiytyneeseen tilanteeseen Sillbölen kaivoksella? Kuten tässä tutkimuksessa esitin, Sillbölen kaivoksella kärsittiin toistuvasti kassavajeesta ja malmin louhinta tuotti ongelmia veden kaivoskuiluihin kertymisen, uuden vesipumpun asennuksen viivästymisen sekä alati vähenevien malmimäärien johdosta. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että kaivoksella ja sen maatilalla oli syksyllä 1855 liian vähän hevosia ja lehmiä. Nämä materiaaliset syyt vaikuttivat osaltaan kaivoksen tilanteeseen. Myös henkilökemioilla oli oma roolinsa kriisiajan tapahtumissa. A. F. Thoreld oli kirjeiden perusteella ensin pettynyt Lars Nordlingiin ja nimitti tätä jopa juonittelijaksi. Kaivosmiehet olivat tyytymättömiä palkattomaan vedenpoistotyöhön ja Nordlingin hitauteen uuden vesipumpun asennuksen osalta. Toisaalta Nordlingilla oli kaivosmiesten joukossa 1855 myös omat tukijansa ja hän myös otti hoitaakseen keväällä 1856 kaivosmiesten asiat. Tähän ratkaisuun kaivostyöntekijät olivat tyytyväisiä. Tutkimuksessa ilmenneet kaivoksen kassaongelmat saattoivat osaltaan johtua Nordlingin heikosta raportoinnista kaivoksen omistajille, mutta toisaalta kassaongelmat jatkuivat myös Thoreldin otettua kaivoksen asioiden raportoinnin hoitaakseen. Kaivoksella oli mahdollisesti syksyllä 1855 meneillään myös jonkinlainen juoni, jonka tavoite saattoi olla kaivoksen vuokraaminen Nordlingille.

Miksi kaivos sitten vuokrattiin lopulta Lars Nordlingille ja oliko vuokraaminen toimiva ratkaisu ongelmiin? Tutkimuksessa selvisi, että sekä A. F. Thoreld että kaivosyhtiön omistajat tiesivät jo syksyllä 1855 ettei Sillbölen kaivoksen malmimäärien osalta ollut enää odotettavissa merkittävää tuottoa. Kaivos tuotti yhtiölle tappiota. Kaivoksen ulkopuoliselle taholle vuokraaminen oli siis yhtiön kannalta taloudellinen ratkaisu. Lars Nordling puolestaan oli tietävästi ainut vuokrauksesta kiinnostunut henkilö. Jos kaivoksen kriisiajan taustalla oli salajuoni, jonka tavoitteena oli saada kaivosyhtiö vuokraamaan kaivos Nordlingille, ei vuokraus osoittautunut tutkimuksen mukaan ainakaan Nordlingin kannalta rahakkaaksi toiminnaksi. Malmin väheneminen, veden kertyminen kaivoskuiluihin ja kaivoksen kassaongelmat jatkuivat tutkimuksen mukaan myös kaivoksen vuokrausajana.

Lähteet

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Helsingin pitäjän seurakunnan arkisto

I Aa Pää- ja rippikirjat

I Aa:12 Kommunionbok för Helsingfors församling II 1847-1855.

<https://digihakemisto.net/aineisto/1198388000>

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Vuorihallituksen arkisto

H Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat

He Vuorimestari A.F Thoreldin asiakirjat

He:3 A.F Thoreldin kokoelma

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Vuorihallituksen arkisto

H Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat

Hb Tehtaitten ja kaivosten perustamista ja malmintuotantoa
sekä toimintaa koskevat asiakirjat

Hb:12 Sillbölen kaivosyhtiön asiakirjat, 1848-1850, 1855-
1857 (1848-1857)

Digitaalinen alkuperäisaineisto:

Kaivoksela-seura ry. <https://kaivokselaseura.com/>

Sillbölen (Kaivokselan) kaivokset -artikkeli

<https://kaivokselaseura.com/sillbolen-kaivokselan-kaivokset/>

(Lainattu 28.1.2026).

Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkuna.

Arkeologiset kohteet

Kiinteä muinaisjäännös
Silvolan-Sillbölen kaivos.

https://www.kypyi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000001640

(Lainattu 28.1.2026)

Kirjallisuusluettelo:

Eriksson, Bengt. *Silvola-Sillböle 1500–2000 Vantaanjoen vihreä tasku*. Silvolan pientaloyhdistys ry. 2007.

Hako, Jukka. *Helsingin pitäjä 1981*. Helsingin pitäjän kotiseutu- ja museoyhdistys ry. & Vantaan kaupungin kulttuurilautakunta 1981.

Hakola, Arto. *Kaivostyön historia*. Outokummun kaivosmuseo 2009.

Herlin, Niklas. *Ruukin avain -400 vuotta suomalaista metalli- ja elektroniikkateollisuutta*. Teknologiateollisuus ry. 2003.

Hultin, Tekla. *Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta Ruotsin vallan aikana*. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja. Kahdeskymmenes kuudes vihko. Suomen teollisuushallitus 1897.

Kuisma, Markku. *Helsingin pitäjän historia III. Isostavihasta maalaiskunnan syntyyn 1713-1865*. Vantaan kaupunki 1991.

Laaksonen, Pekka, ja Kukkonen, Jukka, ja Piela, Ulla, ja Rassi, Antti. *Läpi harmaan kiven -Kaivosperinnettä – kuvia ja kuvauksia*. Kansanelämän kuvauksia 18. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1982.

Laine, Eevert. *Suomen vuoritoimi 1809-1884. Osa I Yleisesitys*. Suomen historiallinen seura 1950.

Laine, Eevert. *Suomen vuoritoimi 1809-1884. Osa II Ruukit*. Suomen historiallinen seura 1948.

Laine, Eevert. *Suomen vuoritoimi 1809-1884. Osa III Harkkohytit, Kaivokset, konepajat*. Suomen historiallinen seura 1952.

Perttola, Vesa ja Knuutinen, Tarja. "Arkeologin näkökulma vanhoihin kaivoksiin: Esimerkkeinä Vantaan Bölen ja Sillbölen kaivokset". *Geologi* no.4 (2009): 117-128.

Saltikoff, B ja Laitakari, I ja Kinnunen, K.A ja Oivanen, P. *Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset*. Opas 35. Geologian tutkimuskeskus 1994.

Vilkuna, Kustaa H.J. *Valtakunnan eduksi, isänmaan kunniaksi, ruukinpatruunalle hyödyksi – Suomen rautateollisuus suurvalta-ajalla*. Historiallisia Tutkimuksia 188. Suomen Historiallinen Seura 1994.

Vilkuna, Kustaa H.J. *Arkielämää patriarkalisessa työmiesyhteisössä – Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 196. Suomen Historiallinen Seura 1996.

Visapää, Markku. *Helsingin ympäristön rautakaivokset 1744-1866*. Taloushistorian laudatututkielma. Helsingin kauppakorkeakoulu 1967.